

Wojciech Mojski¹

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Analiza kryzysu konstytucyjnego z perspektywy funkcji aksjologicznej konstytucji. Zarys podstawowych zagadnień teoretycznych

1. Wstęp

Konstytucja, jako podstawowy akt normatywny państwa, spełnia w założeniu nie tylko funkcję prawną (*lex fundamentalis*), ale stanowi również wyraz przyjętego w danym państwie systemu wartości w ramach zakładanej funkcji aksjologicznej ustawy zasadniczej (*ius fundamentalis*). W przypadku konstytucji większości współczesnych państw demokratycznych, z uwagi na ich przyjętą demokratyczno-liberalną charakterystykę ustrojową, nie tworzą one jednocześnie zamkniętych ram aksjologicznych, co w założeniu sprzyja większej inkluzywności ustrojowej państwa i akceptacji wielu różnorodnych wartości ogólnospołecznych i indywidualnych. Te założenia ustrojowe prowadzą jednak także do naturalnych dla państwa konstytucji otwartej aksjologicznie sporów o zasadniczo równoprawne wartości utrwalone konstytucyjnie, co stanowi logiczną i aksjologiczną konsekwencję ich generalnie równorzędnej pozycji w przypadku ewentualnych kolizji². Analizowany w tym opracowaniu kryzys konstytucyjny nie stanowi jednak przykładu naturalnego sporu o wartości w państwie konstytucji otwartej aksjologicznie. Jest to bowiem zasadniczo odmienna sytuacja ustrojowa, szczególnie negatywna i nadzwyczajna, w ramach której nie następuje uprawniona konstytucyjnie próba rozstrzygnięcia kolizji wartości konstytucyjnych, ale próba nacechowanego złą wiarą narzucenia wyłącznego systemu wartości z naruszeniem norm konstytucyjnych. Próba ta dotyczy jednocześnie wartości fundamentalnych dla ustroju państwa, co w konsekwencji prowadzi do podważenia zarówno funkcji prawnej konstytucji, jak i jej funkcji aksjologicznej. W tym sensie właściwe dla kryzysu konstytucyjnego próby domknięcia systemu wartości w państwie konstytucji otwartej aksjologicznie są więc z natury rzeczy niekonstytucyjne i stanowią w tym ujęciu podstawowe źródło każdego kryzysu konstytucyjnego.

¹ Numer ORCID: 0000-0002-4802-3346. Adres e-mail: wojciech.mojski@mail.umcs.pl

² W sensie teoretycznym odpowiada to koncepcji tzw. prawa kolizji zasad prawa, w której to koncepcji zasady prawa jako normy otwarte logicznie i aksjologicznie podlegają jedynie ewentualnej optymalizacji w konkretnym przypadku, a nie rozstrzygnięciom według schematu „albo – albo”, który jest właściwy dla reguł prawa, tj. norm zamkniętych logicznie i aksjologicznie. Szerzej na ten temat zob. R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*, Cambridge 1978; R. Alexy, *Teoria praw podstawowych*, Warszawa 2010.

Celem niniejszego opracowania jest teoretyczna analiza podstawowych zagadnień dotyczących przywołanej problematyki, przede wszystkim w kontekście założeń teorii konstytucji, lecz także z uwzględnieniem zasadniczych problemów polskiej praktyki ustrojowej ostatnich lat. W efekcie podstawową metodą badawczą wykorzystaną w tym syntetycznym w założeniu studium teoretycznym jest metoda teoretycznoprawna, która odnosi się do ustaleń doktrynalnych i kategorii pojęciowych z zakresu prawa konstytucyjnego. Przeprowadzone tu rozważania nie mają jednocześnie charakteru wyczerpującego i stanowią jedynie próbę zarysowania głównych problemów ustrojowych związanych z wielowątkową sferą aksjologicznych uwarunkowań kryzysu konstytucyjnego, w tym w szczególności w zakresie charakterystycznych relacji pomiędzy tą specyficzną sytuacją ustrojową i funkcją aksjologiczną konstytucji. Jedynie na marginesie analizy teoretycznej, głównie w zakończeniu, podjęto także ogólną próbę oceny polskiej sytuacji ustrojowej po 2015 r. w kontekście omówionych wcześniej zagadnień teoretycznych.

2. Funkcja aksjologiczna konstytucji państwa demokratycznego

W artykule³ napisanym przed wejściem w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.⁴ Piotr Winczorek, odnosząc się do kształtu aksjologicznego projektowanej wówczas nowej polskiej ustawy zasadniczej, wskazywał przede wszystkim, że konstytucje powinny być efektem „świadomie zarysowanej wizji aksjologicznej”⁵ ustrojodawcy. Podkreślał jednocześnie, że w społeczeństwie polskim tamtego czasu występowały zróżnicowane aksjologicznie „zespoły preferencji”, co powodowało, iż w toku prac nad nową konstytucją nie występował „jeden koherentny i zupełny system wartości”, który znalazłby uznanie wszystkich obywateli w przyszłym referendum konstytucyjnym⁶. W opracowaniu tym P. Winczorek wskazywał jednocześnie, że po 1989 r., przede wszystkim z powodu poprzednich negatywnych doświadczeń ustrojowych, prawie powszechne było przekonanie o konieczności przyjęcia koncepcji „konstytucji prawnej”. Nie oznacza to jednak, że konstytucja powinna być „ascetyczna” w zakresie deklarowania wartości, choć autor ten wskazuje, iż powinna być w tym względzie stosunkowo „oszczędna”, utrwalając preferowane przez ustrojodawcę wartości głównie „poprzez normy określające struktury organizacyjne, reguły funkcjonowania i kompetencje organów władzy publicznej, a także przez normy deklarujące wolności i prawa człowieka i obywatela⁷. Co istotne, zdaniem P. Winczorka konstytucja powstająca „w warunkach pluralizmu ideowego i politycznego, jeśli ma zdobyć w referendum poparcie narodu, musi temu pluralizmowi dać wyraz”⁸, choć jednocześnie zauważał, że „aksjologiczna wielorakość przyszłej konstytucji” w konsekwencji spowoduje konieczność „docierania się” jej aksjologicznych unormowań w praktyce konstytucyjnej⁹. Zwracał on równocześnie uwagę na to, iż otwartość aksjologiczna polskiej ustawy zasadniczej może również wywołać konsekwencje negatywne i że należy być na nie przygotowanym oraz umieć się im przeciwstawić¹⁰.

³ P. Winczorek, *Nowa konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Problem aksjologii*, „Przegląd Sejmowy” 1996/4, s. 9–19.

⁴ Ustawa z 2.04.1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: „Konstytucja RP”.

⁵ P. Winczorek, *Nowa konstytucja...*, s. 9.

⁶ P. Winczorek, *Nowa konstytucja...*, s. 12.

⁷ P. Winczorek, *Nowa konstytucja...*, s. 9.

⁸ P. Winczorek, *Nowa konstytucja...*, s. 16.

⁹ P. Winczorek, *Nowa konstytucja...*, s. 19.

¹⁰ P. Winczorek, *Nowa konstytucja...*, s. 19.

Powyższe uwagi w pełni odpowiadają modelowym założeniom, ale także problemom i zagrożeniom właściwym dla współczesnego teoretycznego konstytucjonalizmu państwa demokratycznego chroniącego prawa podmiotowe. Według modelowych założeń teoretycznych konstytucja, jako zasadniczy zespół norm prawnych obowiązujących w takim państwie, powinna spełniać przede wszystkim funkcję prawną, która zakreśla ramy normatywne jej pozostałych funkcji, w tym funkcji aksjologicznej¹¹. Funkcja prawna przesądza jednocześnie w ramach tych założeń o konieczności traktowania konstytucji jako aktu normatywnego („konstytucja prawna”), który podlega interpretacji prawnej, przy czym w procesie interpretacji konstytucji istotną rolę odgrywają również uwarunkowania aksjologiczne związane z pojmowaniem zawartych w niej norm będących nośnikami określonych ogólnospołecznych i indywidualnych wartości ustrojowych. Relacje pomiędzy funkcją prawną a funkcją aksjologiczną konstytucji są jednocześnie, w porównaniu do relacji z innymi funkcjami konstytucji, relacjami szczególnego wzajemnego oddziaływania, co wiąże się z wpływem określonych wartości na kształt norm konstytucyjnych, ale także z wpływem sformalizowanych już norm konstytucyjnych będących nośnikami określonych wartości na system aksjologii ogólnej, społecznej i indywidualnej. To szczególne wzajemne oddziaływanie systemu normatywnego konstytucji i systemu wartości ogólnych, społecznych i indywidualnych przenika jednocześnie w istotnym zakresie proces wykładni wielu regulacji konstytucyjnych, które jako regulacje o dużym stopniu ogólności i „uwikłania” aksjologicznego są wręcz „skazane” na pojawianie się w tym kontekście preferencji interpretacyjnych. Preferencje te mają swoje zasadnicze źródło w różnie pojmowanych wartościach ogólnych, społecznych i indywidualnych, które zyskują kolejno rangę wartości interpretowanych z regulacji konstytucyjnych¹². Stan taki jest przy tym charakterystyczny, jak już wskazano, dla konstytucji otwartych (inkluzywnych) funkcjonujących w przeważającej części współczesnych państw demokratycznych (demokratyczno-liberalnych), a więc konstytucji charakteryzujących się nadawaniem normatywnego charakteru wielu różnym wartościom ogólnospołecznym i indywidualnym, które jednocześnie nie są przez ustrojodawcę „układane” według z góry przyjętej hierarchii¹³. Sytuacja taka prowadzi w efekcie do konieczności „ważenia” wartości konstytucyjnych w ramach konkretnych rozstrzygnięć i proporcjonalnego ich optymalizowania, przy czym niemożliwa jest w zasadzie pełna obiektywizacja ocen w tym zakresie¹⁴. Trzonem współczesnego demokratycznego (demokratyczno-liberalnego) konstytucjonalizmu są jednocześnie wartości szczegółowe, które składają się na ogólne wartości zapewnienia demokratycznych mechanizmów decyzyjnych, właściwego poziomu ochrony praw podmiotowych, a także na zagwarantowanie realizacji zasad państwa prawnego, które mają z kolei przede wszystkim w założeniu charakter gwarancyjny dla dwóch pierwszych grup wartości¹⁵.

¹¹ Por. A. Chmielarz, *Funkcja prawna konstytucji na przykładzie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2011, s. 8. Stanisław Sagan dokonując przeglądu poglądów doktrynalnych dotyczących funkcji konstytucji wskazuje, że – co prawda – nie są one w pełni jednolite, ale najczęściej w polskiej i zagranicznej literaturze wymienia się ich funkcje prawną, polityczną, stabilizującą (petryfikacyjną), organizatorską, integracyjną, programową i wychowawczą. Zob. S. Sagan, *Konstytucje współczesne*, Rzeszów 2018, s. 92–97.

¹² Na temat zakładanej spójności systemów aksjologii ogólnej i konstytucyjnej zob. Z. Ziemiński, *Wartości konstytucyjne*, Warszawa 1993, s. 12.

¹³ Na temat wykorzystywania w tym zakresie generalnych klauzul odsyłających zob. L. Leszczyński, G. Maroń, *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio G Ius 2013/1, s. 81–91.

¹⁴ Por. M. Pichlak, *Między aksjologią a ontologią dyskursu konstytucyjnego. Obiektywizacja wartości w prawie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2014/96, s. 39–56.

¹⁵ Ta modelowa charakterystyka współczesnego demokratycznego i liberalnego konstytucjonalizmu nie neguje jednocześnie faktu odwoływania się w konstytucjach poszczególnych państw do różnych systemów wartości ogólnych, a także do ich historycznych źródeł właściwych dla danego narodu i państwa. Odwołania takie mogą – co prawda

Pomimo formalnego przyjęcia ogólnych założeń ustrojowych demokratycznego państwa prawnego chroniącego prawa jednostki, w praktyce takich państw występują niekiedy zasadnicze nawet różnice aksjologiczne w zakresie powyższych kwestii, tj. w zakresie mechanizmów decyzyjnych o charakterze demokratycznym, a także co do ochrony konkretnych praw jednostki i doniosłości prawa w tym samej konstytucji. Przyjęty w konstytucji model systemu wartości ogólnych, społecznych i indywidualnych nie rozstrzyga bowiem problemów szczegółowych, przy czym wpływa jednocześnie na zasadnicze wzmocnienie pozycji ustrojowej niezależnych od władzy politycznej organów, w tym głównie sądów, które w przeciwieństwie do organów politycznych dysponują pełniejszym instrumentarium prawnym rozstrzygania konkretnych problematycznych spraw przybierających formę trudnych konstytucyjnie przypadków interpretacyjnych. Utrwalenie pewnych wartości w konstytucji nie przesądza jednocześnie o ich stałym funkcjonowaniu w praktyce ustrojowej i o ich automatycznym utrwaleniu w odbiorze adresatów norm konstytucyjnych. Stan przystosowania normatywnie określonych wartości konstytucyjnych do oczekiwań społeczno-politycznych ich adresatów zależy bowiem od wielu czynników na które składają się zarówno doświadczenia historyczne, jak i aktualne okoliczności właściwe dla konkretnego państwa. Społecznie i politycznie uwarunkowane funkcjonowanie systemu aksjologicznego konstytucji jest zatem nie tyle etapem w okresie jej obowiązywania, ile stałym procesem praktycznej weryfikacji założeń ustrojodawcy. Społeczne i polityczne problemy aksjologii norm konstytucyjnych mogą niekiedy wpływać jednocześnie na ryzyko przeobrażenia się zwykłego sporu o wartości konstytucyjne w spór o charakterze kryzysowym, który charakteryzuje się stosowaniem szczególnych niekonstytucyjnych metod i podważeniem lub niweczeniem pozycji konstytucji jako podstawowego aktu normatywnego również w sensie aksjologicznym.

3. Kryzys konstytucyjny jako kryzys wartości konstytucyjnych

Naturalne sytuacje ustrojowe dla współczesnych państw demokratycznych chroniących prawa podmiotowe, choć niejednokrotnie sporne w warstwie aksjologicznej w zakresie konkretnych rozstrzygnięć, nie prowadzą samoistnie wprost do specyficznej sytuacji ustrojowej kryzysu konstytucyjnego¹⁶. Już bowiem w językowym sensie termin „kryzys konstytucyjny” oznacza sytuację związaną z zachwianiem lub wręcz z załamaniem konstytucji¹⁷, który to stan nie występuje w bezpośrednim związku z konkretnymi rozstrzygnięciami nawet najbardziej trudnych i niejednoznacznych konstytucyjnie przypadków. Tę specyficzną, negatywną sytuację ustrojową wywołują bowiem dopiero szczególne naruszenia norm konstytucyjnych, które nie mają charakteru występujących w każdym państwie konstytucyjnym „zwykłych” naruszeń konstytucji. Naruszenia kryzysowe przybierają bowiem przede wszystkim formę nacechowanych złą wiarą¹⁸, a więc kwalifikowanych niekonstytucyjnych działań lub zaniechań prowadzących do skutku w postaci

– wpływać na określone preferencje interpretacyjne w zakresie wykładni postanowień konstytucji w konkretnych przypadkach, ale nie jest to jednak równoznaczne ze sformalizowanym w ten sposób zamknięciem systemu wartości konstytucyjnych, czego przykładem jest choćby odwołanie się we wstępie do Konstytucji RP nie tylko do „chrześcijańskiego dziedzictwa”, lecz także do „ogólnoludzkich wartości”.

¹⁶ Por. P. Skuczyński, *Pojęcie kryzysu w filozofii i naukach społecznych a kryzysy prawne*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2018/1, s. 250–275.

¹⁷ Słowo „kryzys” może być rozumiane m.in. jako zachwianie lub złamanie pozycji czegoś. Por. W. Doroszewski (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/kryzys;2565070.html>, dostęp: 16.12.2021 r.

¹⁸ Por. L. Garlicki, *Niekonstytucyjność: formy, skutki, procedury*, „Państwo i Prawo” 2016/9, s. 3–20.

całościowego lub zakresowego niespełniania przez konstytucję jej zakładanych funkcji, co dotyczy przede wszystkim funkcji prawnej. Tak pojmowany kryzys konstytucyjny jest przy tym sytuacją zróżnicowaną zarówno w zakresie skali kwalifikowanych niekonstytucyjnych działań, jak i w zakresie skali wywołanych w ten sposób skutków ustrojowych w wymiarze ogólnym i indywidualnym. Jest to jednocześnie sytuacja ustrojowa, która ma charakter stopniowalny, przy czym u jej podstaw w zakresie obu elementów kryzysowych leży w istocie nie prawny spór o interpretację poszczególnych norm konstytucyjnych, ale spór o kształt konstytucyjnego ustroju państwa i o funkcjonujące w nim wartości konstytucyjne. Kryzys konstytucyjny nie jest jednocześnie sporem o poszczególne wartości, czy też ich grupy wyrażane w poglądach konserwatywnych, liberalnych, prawicowych, lewicowych bądź innych. Wartości te i poglądy w sposób zasadniczo równoprawny mają bowiem swoje umocowanie konstytucyjne w demokratycznych zasadach pluralizmu politycznego i wolności ich prezentowania. Wpływają one również w normalnej praktyce państwa demokratycznego, którego ustrój oparto na konstytucji otwartej, na zmiany opcji politycznych u steru władzy, jak też na zmieniające się niekiedy w kwestiach szczegółowych konkretne rozstrzygnięcia, także trudnych przypadków. W tym sensie, zasadniczo równouprawnione aksjologicznie w państwie konstytucji otwartej są również konkretne preferencje w zakresie szczegółowych interpretacji konstytucji. Kryzys konstytucyjny, wbrew tej charakterystyce, jest z kolei efektem próby „zobiektywizowania” tych wartości i poglądów, i narzucenia w efekcie któregoś z modeli aksjologicznych w sposób sprzeczny z konstytucją nacechowany złą wolą i przy zastosowaniu konfrontacyjnych metod względem nie tylko jej warstwy prawnej, ale także względem jej aksjologicznych założeń. Kryzysowa postawa konfrontacyjna w sferze podstawowych wartości ustrojowych, interpretacji konstytucji oraz działań prawodawczych w zakresie stosowania prawa i działań faktycznych zastępuje w tym ujęciu zakładaną próbę pogodzenia różnych wartości na tych polach w modelu demokratycznej konstytucji otwartej.

W powyższym kontekście ujawnia się tym samym zasadniczy spór w ramach kryzysu konstytucyjnego dotyczący traktowania obowiązującej konstytucji jako samodzielnej sformalizowanej wartości prawnej i społecznej, jak też ujawniają się spory szczegółowe dotyczące zawartej w niej aksjologii normatywnej. Różnice aksjologiczne stają się zatem jawną lub skrywaną przyczyną wszystkich skonkretyzowanych kwalifikowanych niekonstytucyjnych działań, a także determinują zakres i głębokość konkretnego kryzysu konstytucyjnego w odniesieniu do jego skutków ustrojowych. Im większa jest zarazem skala odrzucenia podstawowych aksjologicznych założeń konstytucji w sferze jej otwartości, tym potencjalnie większa jest skala niekonstytucyjności podejmowanych działań i w efekcie większa skala niespełniania przez konstytucję jej zakładanych funkcji w praktyce ustrojowej czasu kryzysu¹⁹.

Kryzys konstytucyjny nie jest zatem, wbrew częstym deklaracjom jego inicjatorów, sporem o pojmowanie szczegółowych wartości konstytucyjnych i o sposób ich dopuszczalnej skonkretyzowanej interpretacji, ale sporem o całkowitą redefinicję wartości zupełnie podstawowych i elementarnych dla konstytucyjnego ustroju państwa. Próby dokonywania zmian interpretacyjnych konstytucji nie mają w tym sensie charakteru zmian mieszczących się w jej aksjologicznie wyznaczonych granicach, ale są efektem

¹⁹ W literaturze zwraca się również uwagę na społeczne uwarunkowania i skutki kryzysu konstytucyjnego, które mają jednak swoje zasadnicze odniesienia aksjologiczne. Zob. G. Skąpska, *Znieważający konstytucjonalizm i konstytucjonalizm znieważony. Refleksja socjologiczna na temat kryzysu liberalno-demokratycznego konstytucjonalizmu w Europie pokomunistycznej*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2018/7, s. 276–301.

przyjęcia zupełnie odmiennych podstaw wykładni w zakresie fundamentalnych wartości ustrojowych. W ramach tej reinterpretacji konstytucji, która ma usprawiedliwiać i uzasadniać konkretne działania w zakresie zgodności z jej postanowieniami, następuje tym samym nie tyle podważenie poszczególnych norm konstytucyjnych, ile podważenie norm aksjologicznych o charakterze rudymenarnym dla całego ustroju. W szczególności dotyczy to podstawowych filarów aksjologicznych współczesnego demokratycznego państwa konstytucyjnego, tj. demokratycznych mechanizmów decyzyjnych, gwarancji praw jednostki i zasad państwa prawnego. Podczas kryzysu konstytucyjnego w miejsce ich modelowo zakładanej ustrojowej równowagi i uzupełniającego się wzajemnie charakteru wprowadzany jest mechanizm konfrontacji tych wartości lub też, zależnie od kontekstu sytuacyjnego, ich oderwania od siebie i absolutyzowania. Stosowane metody ustrojowe nie mają jednocześnie w warunkach kryzysu konstytucyjnego charakteru stałego, ale w zależności od zamierzeń jego inicjatorów przyjmują postać dostosowywaną każdorazowo do potrzeb chwili i założonego celu szczegółowego. Wartości demokracji są nierzadko w tym sensie zarówno przeciwstawiane prawom jednostki i zasadom państwa prawnego, często w formie deklarowanej realizacji „woli większości”, jak i z całkowitym jednak pominięciem tej woli przy realizowaniu innych zamierzonych działań. Poszczególne prawa jednostki również podlegają zamiennie osłabianiu lub wzmacnianiu, w zależności od ich konkretnego adresata, jego poglądów politycznych i innych kryteriów, które decydenci uznają za istotne. W konsekwencji działania o charakterze prawnym mają charakter instrumentalny i są oderwane od elementów racjonalnie tworzonego oraz stosowanego prawa²⁰. System aksjologiczny przewidziany w konstytucji demokratycznego państwa prawnego chroniącego prawa jednostki, który pomimo wskazywanych naturalnych problemów szczegółowych dotyczących ich obiektywizacji ma charakter ustrojowo spójny jest w efekcie zastępowany przez system, w którym konstytucyjnie utrwalone wartości ustrojowe częściowo lub całkowicie tracą na znaczeniu praktycznym. W miejsce zatem często deklarowanego przywrócenia „właściwego” systemu wartości konstytucyjnych, dostosowanych do oczekiwań społecznych, wprowadzany jest system rozchwiany, niespójny i co najistotniejsze całkowicie zależny od woli czynników pozaprawnych. Niekonstytucyjne działania inicjujące kryzys konstytucyjny, stosowane metody jego utrzymywania i pogłębiania, a także negatywne następstwa ustrojowe pozostają więc w ścisłym związku z kryzysem wartości konstytucyjnych, które podlegają stałej praktycznej redefinicji w stosunku do założeń konstytucji. Modelowo zakładany realny charakter funkcji konstytucji, w tym w szczególności w zakresie funkcji prawnej i aksjologicznej, staje się więc w efekcie jedynie niezrealizowanym postulatem. Brak akceptacji dla tezy o niemożliwości pełnej obiektywizacji norm aksjologicznych otwartej konstytucji państwa demokratycznego i o ich naturalnym związku z występującymi w praktyce preferencjami aksjologicznymi podmiotu dokonującego wykładni prowadzi bowiem do podejmowania działań, które mają „przeciąć” w sposób sformalizowany te problemy. Nie może to jednak nastąpić w sposób zgodny z konstytucją, gdyż każda próba odgórnego domknięcia systemu wartości w państwie konstytucji otwartej aksjologicznie jest z natury rzeczy niekonstytucyjna i stanowi w tym sensie podstawowe źródło każdego kryzysu konstytucyjnego. Stoi również u podstaw wszystkich niekonstytucyjnych działań i w najogólniejszym ujęciu charakteryzuje skutki ustrojowe tej nadzwyczajnej negatywnej sytuacji ustrojowej.

²⁰ Na temat szczegółowych metod kryzysowych i ich przykładów w polskiej praktyce ustrojowej po 2015 r. zob. L. Garlicki, *Niekonstytucyjność: formy...*, s. 3–20.

4. Zakończenie

Wskazywana przez Piotra Winczorka konieczność „docierania się” aksjologicznych unormowań konstytucji, które w państwie konstytucji otwartej aksjologicznie opierają się na kompromisie ustrojowym, jest w okresie kryzysu konstytucyjnego odrzucana i zastępowana przez niekonstytucyjne próby sformalizowania określonych preferencji aksjologicznych, w szczególności przez niekonstytucyjne reinterpretacje norm dotyczących mechanizmów decyzyjnych, praw jednostki i praworządności. Trwająca od kilku lat sytuacja ustrojowa w Polsce dowodzi niestety, że zakładany proces w istocie stałego „docierania się” otwartego systemu aksjologii Konstytucji RP w tych zakresach został właśnie przerwany i zastąpiony próbą praktycznego narzucenia aksjologicznie domkniętego systemu ustrojowego według preferencji aktualnie rządzących, ale wbrew założeniom konstytucyjnym²¹. W przeciwieństwie do deklarowanej przez nich zgodności wszystkich podejmowanych działań z konstytucyjnie utrwalonymi wartościami demokracji, ochrony praw jednostki i państwa prawnego na każdej z tych płaszczyzn ujawniają się zasadniczo przeczące tym deklaracjom negatywne praktyczne skutki ustrojowe tego postępowania. Jego przejawem są choćby próby manipulacji demokratycznymi mechanizmami decyzyjnymi²², naruszanie praw niektórych osób sprzeciwiających się niekonstytucyjnym działaniom władz²³, a także właściwie stałe deprecjonowanie zasad praworządności w praktyce ustrojowej²⁴. Konstytucyjna zasada demokratycznego państwa prawnego chroniącego prawa podmiotowe (art. 2 w zw. z art. 5 Konstytucji RP), która stanowi zasadniczy nie tylko prawny, ale i aksjologiczny fundament ustrojowy państwa polskiego jest tym samym obiektem stałego ataku, i stałego podważania. W efekcie prowadzi to do praktycznego zastępowania równorzędnych konstytucyjnie fundamentów prawnych i aksjologicznych ustroju państwa przez odwoływanie się jedynie do wygodnej dla rządzących formuły demokratycznej legitymizacji ich działań, która ma w konsekwencji uzasadniać i usprawiedliwiać każdy ich rodzaj. Nieprzypadkowo do sankcjonowania tego postępowania wykorzystywany jest jednocześnie przejęty sąd konstytucyjny, który ma stworzyć pozory zgodności podejmowanych działań politycznych z normami ustawy zasadniczej. Również kolejne próby wyłączenia innych bezpieczników ustrojowych, w tym w szczególności sądów i innych niezależnych od władzy politycznej instytucji, stanowią w tym ujęciu metodę realizacji nadrzędnego celu w postaci zasadniczych, i w założeniu trwałych oraz „zobiektywizowanych” zmian prawnych, także w sferze aksjologicznej. Dotyczy to w szczególności wskazanych prób generalnej absolutyzacji demokratycznej legitymizacji rządzących, z jednoczesnym pomijaniem konstytucyjnych założeń dotyczących państwa chroniącego prawa jednostki i działającego na podstawie, i w granicach prawa, w tym także prawa międzynarodowego. Coraz liczniejsze oceny i rozstrzygnięcia, wciąż jednak w istotnej części niezależnych polskich sądów oraz międzynarodowych organów ochrony praw jednostki, dotyczące szczegółowych aspektów kryzysu konstytucyjnego w Polsce wskazują przy tym jednoznacznie, że działania władzy

²¹ Szerzej na temat obecnego kryzysu konstytucyjnego w Polsce zob. W. Sadurski, *Polski kryzys konstytucyjny*, Łódź 2020.

²² Przykładowo można w tym kontekście wskazać na wątpliwości konstytucyjne dotyczące wyborów prezydenckich w 2020 r., choćby z uwagi na przekroczenie ich konstytucyjnie wyznaczonego terminu. Zob. W. Sadurski, *Polski kryzys...*, s. 206–230.

²³ Przykładem czego są choćby nieuprawnione represje wobec sędziów orzekających w zgodzie z normami konstytucyjnymi i międzynarodowymi, ale niezgodnie z wprowadzanym ustawodawstwem. Zob. W. Sadurski, *Polski kryzys...*, s. 231–251.

²⁴ Zob. E. Łętowska, J. Zajadło, *O wygaszaniu państwa prawa*, Sopot 2020.

politycznej rozmiągają się nie tylko z normami Konstytucji RP, ale są również zasadniczo sprzeczne z normatywnie ukształtowanymi podstawami aksjologicznymi demokratycznego i chroniącego prawa podmiotowe prawa międzynarodowego oraz europejskiego²⁵. Kryzys konstytucyjny w Polsce jest więc faktem nie tylko w zakresie funkcji prawnej konstytucji, ale także w konsekwencji w zakresie jej funkcji aksjologicznej, a wartości realizowane w praktyce ustrojowej ostatnich lat nie pokrywają się z wartościami zadeklarowanymi w ustawie zasadniczej i w wiążącym Polskę prawie międzynarodowym. Współczesne polskie doświadczenia ustrojowe potwierdzają jednocześnie, że każdy kryzys konstytucyjny jest kryzysem podstawowych wartości konstytucyjnych, a nie kryzysem w zakresie jej drugorzędnych regulacji, które podlegają nowej, ale wciąż uprawnionej interpretacji. Również ewentualne zakończenie kryzysu konstytucyjnego i sanacja ustrojowa uwarunkowane będą jednocześnie przede wszystkim czynnikami aksjologicznymi, co w odniesieniu do polskiej sytuacji ustrojowej oznacza, że to one zdecydują w istocie o tym, czy jest to jedynie epizod ustrojowy czy też długotrwały odwrót od wartości demokratycznego państwa prawnego chroniącego prawa podmiotowe.

Analysis of the Constitutional Crisis from the Perspective of the Constitution's Axiological Function. Outline of Basic Theoretical Issues

Abstract: Disputes about values are completely natural in a state whose system is based on an axiologically open constitution. Another value in such a state should also be the constitution itself, which in the systemic sense guarantees an essentially equal position of various social and individual values. However, the constitutional crisis is not a natural dispute over values in a state with an axiologically open constitution, but is a situation that arose in the system of government, with a bad faith attempt being made to impose an exclusive system of values, while violating constitutional norms. This attempt concerns the fundamental values of a constitutionally regulated system, and thus the effect of this unconstitutional procedure is not only to undermine the constitution's legal function, but also its axiological function. The aim of the study is to present the basic problems related to this issue, primarily in the context of the assumptions of constitutional theory, but also taking into account experiences with the Polish system of government in recent years.

Keywords: constitution's functions, constitutional values, constitutional crisis

²⁵ Szerzej na temat wspólnych podstaw aksjologicznych norm polskiej ustawy zasadniczej oraz norm wiążącego prawa międzynarodowego i europejskiego, a także powiązanej z tym faktem konieczności kierowania się dyrektywą wykładni przyjaznej w procesie interpretacji polskiego prawa konstytucyjnego i prawa zewnętrznego zob. W. Mojski, *Konstytucyjne uwarunkowania przyjaznej wykładni prawa polskiego, europejskiego i międzynarodowego. Zarys problematyki*, w: E. Gdulewicz, W. Orłowski, S. Patyra (red.), *25 lat transformacji ustrojowej w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2015, s. 377–384.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES:

- Alexy, R. (2010). *Teoria praw podstawowych*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Chmielarz, A. (2011). *Funkcja prawna konstytucji na przykładzie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Dworkin, R. (1978). *Taking rights seriously*. Cambridge: Harvard University Press.
- Garlicki, L. (2016). Niekonstytucyjność: formy, skutki, procedury. *Państwo i Prawo* 9, 3-20.
- Leszczyński, L., Maroń, G. (2013). Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 60, 81-91.
- Łętowska, E., Zajadło, J. (2020). *O wygaszaniu państwa prawa*. Sopot: Arche.
- Mojski W. (2015). Konstytucyjne uwarunkowania przyjaznej wykładni prawa polskiego, europejskiego i międzynarodowego. Zarys problematyki. In E. Gdulewicz, W. Orłowski, S. Patyra (eds.), *25 lat transformacji ustrojowej w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Pichlak, M. (2014). Między aksjologią a ontologią dyskursu konstytucyjnego. Obiektywizacja wartości w prawie. *Przegląd Prawa i Administracji* 96, 39-56.
- Sadurski, W. (2020). *Polski kryzys konstytucyjny*. Łódź: Wydawnictwo Fundacja Liberte.
- Sagan, S. (2018). *Konstytucje współczesne*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

- Skapska, G. (2018). Znieważający konstytucjonalizm i konstytucjonalizm znieważony. Refleksja socjologiczna na temat kryzysu liberalno-demokratycznego konstytucjonalizmu w Europie pokomunistycznej. *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna* 7, 276-301.
- Skuczyński, P. (2018). Pojęcie kryzysu w filozofii i naukach społecznych a kryzysy prawne. *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna* 7, 250-275.
- Winczorek, P. (1996). Nowa konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Problem aksjologii. *Przegląd Sejmowy* 4(16), 9-19.
- Ziemiński, Z. (1993). *Wartości konstytucyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.